

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВА ТА ГЕОМОРФОЛОГІЇ

УДК 551.4.01/.02

Бортник С. Ю. Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
Університет Яна Кохановського в Кельцах
Ковтонюк О. В., Погорільчук Н. М.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДО ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНЕАМЕНТУ КАРПІНСЬКОГО. КРЯЖОВА СМУГА КАРПІНСЬКОГО

Ключові слова: кряжова смуга, кряжоутворюючий процес, лінії Карпінського

Постановка проблеми. У наукових публікаціях, що стосуються аналізу геологічної будови та рельєфу території Європи, в цілому, а також південної частини Східно-Європейської та Скіфської платформ, зокрема, часто згадуються різні об'єкти, назви яких пов'язані з іменем видатного російського геолога, академіка Олександра Петровича Карпінського (1847–1936). Це – *вал* Карпінського [5], *кряж* Карпінського [1, 2, 6, 8-10, 15, 19, 21, 24, 26, 28], *лінія* Карпінського [7, 16], *лінії* Карпінського [23, 27], *лінеament* Карпінського [3, 7, 14, 16, 18, 20, 22, 25], *пояс* Карпінського [4]. Цілком природно виникає питання про їх співвідношення: чи це поняття-синоніми, які вживаються для позначення одного і того ж об'єкту, чи це різні частини одного об'єкту, чи це принципово різні об'єкти, чи це відображення різних сутнісних характеристик (геолого-тектонічної, геоморфологічної, фотоіндикаційної) одного об'єкту. Метою наших досліджень є з'ясування особливостей прояву лінеamentу Карпінського у рельєфі земної поверхні, для чого необхідно уточнити його розміри, межі та складові частини.

Даною публікацією ми плануємо розпочати серію статей, присвячених аналізу історичних етапів вивчення, розвитку наукових ідей щодо походження, напрямків дослідження та особливостей геолого-геоморфологічної структури, існування якої як цілісного природного об'єкту було передбачене наприкінці XIX – на початку XX століття О.П. Карпінським. Оскільки на картах та схемах різночасових публікацій зустрічаються різні «прочитання» та «розшифровки» цього об'єкту, виникає потреба звернутися до першоджерел, де вперше згадується про існування своєрідної

кряжової смуги та здійснюється її географічна прив'язка.

Виклад основного матеріалу. Вперше ідея про можливість існування лінійно впорядкованих, структурно однонаправлених складчастих порушень осадового покриву на півдні Східно-Європейської платформи було висунуто О.П. Карпінським у роботі «Замечания о характере дислокаций пород в южной половине Европейской России», що була видана у 1883 році. В ній автор звертав «... внимание геологов на действительное, по-видимому, существование в Европейской России зачаточного кряжа, проявление которого в разных частях кряжевой полосы весьма различно» [11].

Кряжовою смугою автор називав смугу, що містить низку кряжів із прилеглими територіями, на яких породи під впливом певного, за словами О.П. Карпінського, «кряжоутворюючого» процесу виведені з нормального положення. До складу цієї смуги, найширша частина якої становить 300 км, було віднесено: Келецько-Сандомирський кряж (Малопольська височина), Сілезько-Польську кам'яновугільну область, Канівські гори, Ісачківський пагорб, Донецький кряж, гори Великий та Малий Богдо, Чапчачі, Бісчахо у Прикаспійській низовині, хребти Каратау та Актау півострова Мангишлак (рис. 1). Усі перераховані структури відрізняються складчастим заляганням осадових верств з переважаючим західно-північно-західним простяганням та вкладаються у межі лінійної зони того ж напрямку, що, на думку автора, навряд чи могло бути випадковістю. О.П. Карпінський пояснював утворення цієї смуги однією загальною причиною – кряжоутворюючою силою, результатом дії якої є складчасті деформації порід, і утворення як

справжніх кряжів (Келецько-Сандомирського, Донецького, Мангیشлацького), так і зародкових їх форм (Канівських дислокацій).

Окрім того, на думку О.П. Карпінського, кряжоутворюючі процеси мали би відобра-

зитися і на особливостях кристалічних порід фундаменту. Спираючись на матеріали М.П. Барбота-де-Марні, І.Ф. Леваковського, В.О.

Рис. 1 – Положення кряжової смуги за О. П. Карпінським (1883) [11]

Домгера та ін., О.П. Карпінський, зазначав, що в кристалічних породах у межах кряжової смуги спостерігається тріщинуватість двох головних напрямків – північно-східного, що утворилася у досилурійський час, та північно-західного, що утворилася одночасно з дислокаціями осадових порід. Це підтверджується і вивченням відслонень кристалічних порід у долині Дніпра: «...От Крылова (місто в гирлі р. Тясмин, затоплене при наповненні Кременчуцького водосховища) до Екатеринослава (сучасне м. Дніпро) породы эти имеют преобладающее простирание NW – SE, чем объясняется и соответствующее направление течения Днепра между упомянутыми пунктами» [11]. Тими ж процесами пояснювалось і розташування у межах описаної смуги виходів на поверхню «волинських базальтів» (в районі сучасних сіл Берестовець та Янова Долина на Рівненщині).

Дія кряжоутворюючого процесу у різних частинах смуги проявлялася в різній мірі та в різний час. Як зазначає автор, «...местами ..., под влиянием процесса возникли горные кряжи, местами произошло лишь незначительное нарушение пластования; местами, наконец, результаты действия этого

процесса не были нами замечены» [11]. Аналізуючи можливий час утворення дислокацій, О.П. Карпінський підкреслює їх гетерохронний характер: одні з них, очевидно, мають докрейдовий вік, інші – донеогеновий.

У цій же роботі О.П. Карпінський також розглядає можливість продовження кряжової смуги як на захід, так і на схід за межі власне Східно-Європейської платформи. Він вказує на імовірність певного зв'язку між описаними дислокаціями та низкою гірських кряжів, що простягаються через західну Європу до Везерських гір (Нижньосаксонські гори у Німеччині). На сході продовження кряжової смуги передбачається ним до гірського хребта Султануздаг у Каракалпакії (Узбекистан), включаючи височину Єргені (вододіл Волга - Дон).

Отже, підсумовуючи свої припущення, О.П. Карпінський зазначає: «...Я допускаю существование в южной половине Европейской России зачаточного кряжа, на большей части его протяжения вовсе не выражающегося орографически и идущего от западной границы государства в диагональном направлении, параллельном направлению Кавказского хребта, к горам Мангышлак» [11].

Ідеї, викладені у цій роботі, отримали підтримку та подальший розвиток у багатьох дослідників. Тому, у статті «Общий характер колебаний земной коры в пределах Европейской России» (1894 р.), розвиваючи ці ідеї, О.П. Карпінський намагається пояснити зв'язок між коливаннями земної

кори у різні геологічні епохи, що вплинули на зміни рівня морських басейнів, та утворенням дислокацій. Ця публікація супроводжується серією ескізів палеогеографічних карт та картою дислокацій післяархейських періодів (рис. 2) для території Європейської Росії [12].

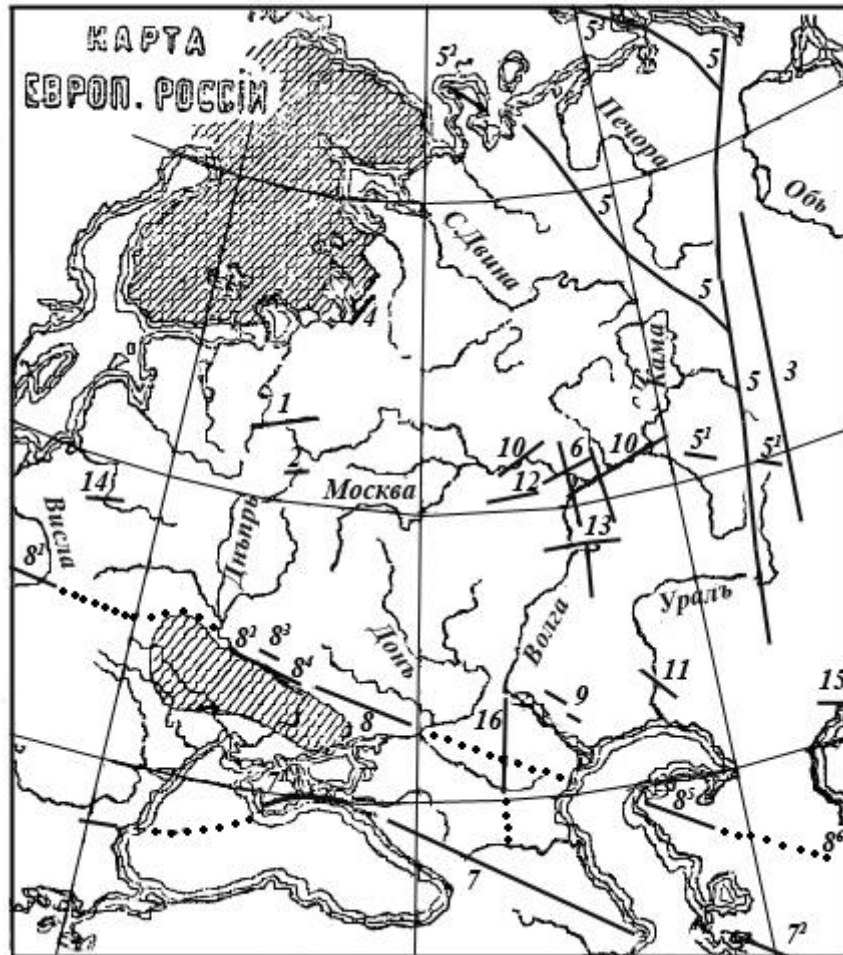

Рис. 2 – Карта дислокацій післяархейських періодів [12]

1 - дислокація кембрійських та нижньосилурийських шарів у Псковській та Тверській губерніях; 2 – Смоленськ; 3 – Зауральський скид, що утворився у кам'яновугільний період; 4 – Андомська дислокація; 5 – Урал та Тіман; 5¹ – поперечна Уральська дислокація; 5² – Канін; 5³ – Пай-Хой, Вайгач, Нова Земля; 6 – майже меридіональна дислокація у В'ятській та сусідній губерніях; 7 – Кавказ; 7¹ – Крим; 7² – Балхан; Польсько-Мангизлацька дислокація: 8 – Донецький кряж; 8¹ – Келецько-Сандомірський кряж; 8² – Канів; 8³ – Ісачки; 8⁴ – г. Півиха; 8⁵ – Мангизлак; 8⁶ – Султанузідаг; 9 – Великий та Малий Богдо, Чапчачі, Бісчахо; 10 – північно-Східна Казансько-В'ятська дислокація; 11 – Індерські гори; 12 – Курмиська дислокація; 13 – Жигулівські гори; 14 – Гродно; 15 – Куланди; 16 – Єргені.

Слід зауважити, що на карті дислокацій післяархейських періодів (в оригінальному тексті вона називається тектонічною картою), крім виділеної раніше кряжової смуги, О.П. Карпінський лініями показав й інші різновікові угруповання дислокацій та окремі структури, що входили до їх складу. На його думку, усі порушення у заляганні порід – пологі складки, зсуви та інші дислокаційні явища – мають безпосередній зв'язок з коливаннями земної кори та, особливо, з формуванням

западин меридіонального та широтного напрямків, зайнятих в свій час епіконтинентальними морськими басейнами.

На представленій карті кряжова смуга позначена узагальненою осьовою лінією та названа «Польсько-Мангизлацькою дислокацією». Проте у тексті зустрічається й назва «Польсько-Донецько-Мангизлацький кряж». Крім того дещо змінюється і його склад: додається гора Півиха, а у самотійну

структуру виділяються гори Прикаспійської низовини.

Великий вплив на розвиток геотектонічних ідей О.П. Карпінського мали наукові погляди видатного німецького геолога Едварда Зюсса. Зокрема, його роботи з тектоніки Азії наводять О.П. Карпінського на роздуми про вплив «азійських» тектонічних рухів на територію Європи. На його думку, «...кряжи

Центральної Азії, проникая в Европу, явно отображаются на тектонике Европейской России...» [13]. Тому, у збірці тектонічних робіт «Особенности геологического прошлого Европейской России», що була опублікована у 1919 році, вміщена Додаткова ескізна тектонічна карта Європейської Росії та прилеглої частини Росії Азійської (рис. 3).

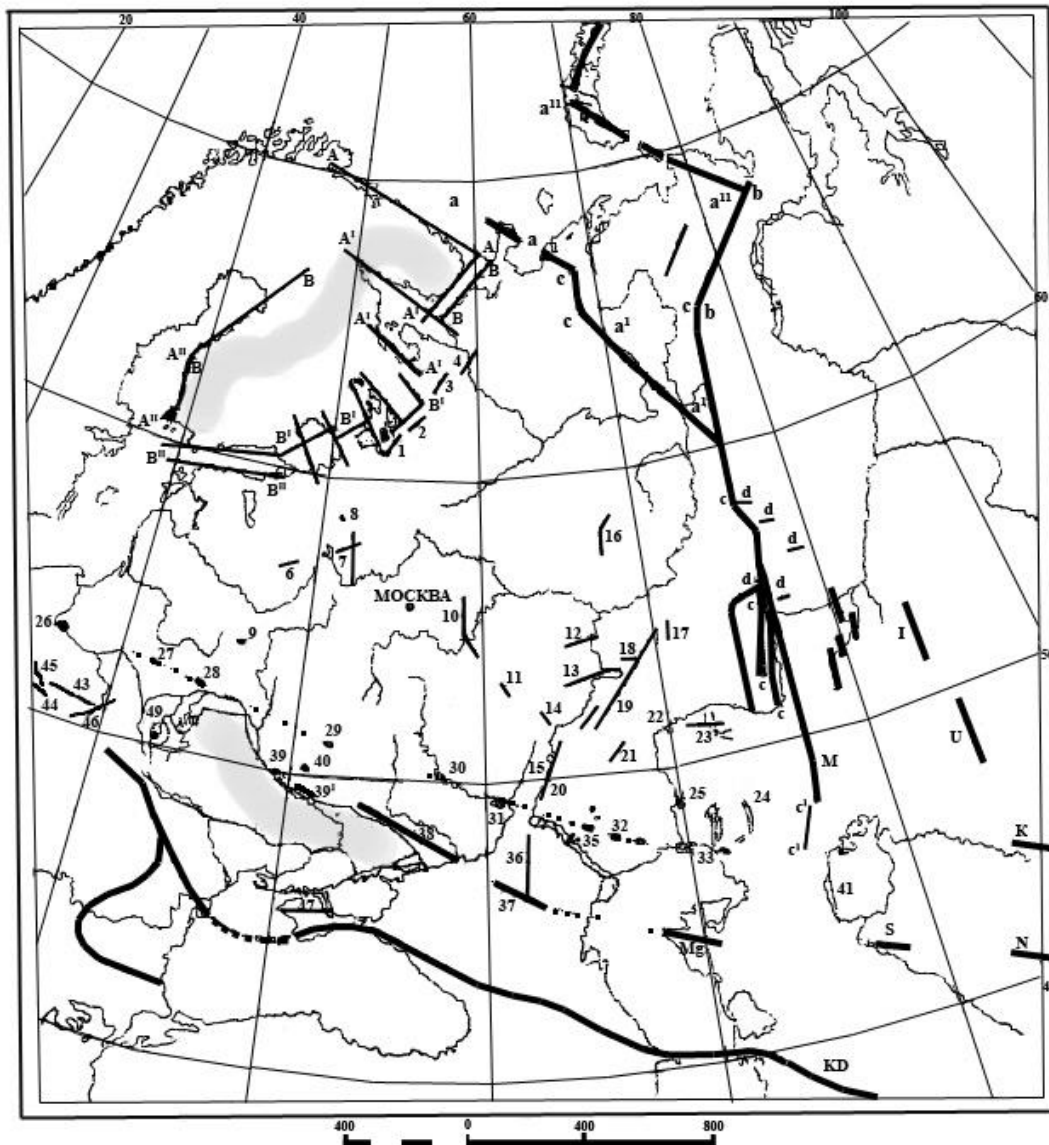

Рис. 3 – Додаткова ескізна тектонічна карта Європейської Росії та прилеглої частини Росії Азійської [13]

Північно-західний кристалічний та Подільсько-Азовський горсти та інші менші горсти показані сірим кольором.

AA, A'A', A''A'' ... BB, B'B', B''B'' – напрямки поздовжніх та поперечних скидів, що обмежують північно-західний кристалічний горст;

aa, a'a', a''a'', bb – відповідні напрямки Каніна, Тімана, Пайхоя, Урала; cc – уральський меридіональний напрямок; c'c' – Чушкакульський хребет; d – деякі поперечні дислокації Уралу.

I – пограничні західні виходи давніх порід біля р. Ішим; K – Каратау; KD – Копетдаг; M – Мугуджари; Mg – Мангишлак; N – Нурутау; S – Султануздаг; U – Улутау.

1 – Андома; 2 – р. Колова; 3 – р. Онега біля Бірючівських порогів; 4 – Північна Двіна біля Усть-Пінеги; 5 – кембрій та силур Псковської губернії; 6 – силур Тверської губернії; 7 – дислокація західної частини Тверської губернії; 8 – Столбінський яр (Приікша); 9 – силур та кембрій Мінської губернії; 10 – Касимівсько-Цнинська антикліналь; 11 – Билинь (система р. Ворона); 12 – Святоволянська дислокація; 13

– Жигулі; 14 – дислокація басейну Чардима; 15 – Доно-Медведицька синкліналь; 16 – Вятський увал; 17 – кам'яновугільні виходи Шешми та Камишли; 13 – Сергієвський скид; 19 – дислокаційний напрямок «Пермської вісі» Самарської губернії; 20 – загальний напрямок приволзьких прикордонних скидів; 21 – дислокація Общего Сирта Новокузнецького; 22 – Кирсанівська на Уралі; 23 – Урало-Плецька дислокація; 24 – Уральський нафтоносний район; Індерське озеро, виходи та підземні виступи давніх докайнозойських порід; 26 – Іновроцлав - Цехоцинськ; 27 – Біловезька Пуща; 28 – Лунінець; 29 – Рівненські гіпси; 30 – Воронежські гранітні виступи; 31 – кам'яновугільний вапняк на Дону; 32 – Баскунчак, Чапчачі, Бісцохо; 33 – Гур'єв та Карашунгул; 34 – Кулланди; 35 – Нижньоволзькі дислокації; 36 – пограничний скид Єргені; 37 – дислокація Чалонь-Хомура та Сало-Маницького вододілу, передбачуваний підземний риф кам'яновугільного вапняку; 38 – загальний напрямок Донецького кряжу до підземного продовження біля Перещепіно; 39¹ – гора Півиха; 39 – Канів; 40 – Ісачки; 41 – Базальт; 42 – Повча; 43 – Келецько-Сандомирський кряж; 44 – Домбровський басейн; 45 – Велюнський кряж; 46 – Привіслянський скид; 47 – Сиваський та Тарханкутський скиди [13].

О.П. Карпінський із захопленням підтримував концепцію Е. Зюсса про еволюцію структур Азії та гороутворюючі хвилі, рушійним механізмом яких був процес стискання Землі (гіпотеза контракції). Він припускав, що коливальні рухи всередині Руської платформи були наслідком поширення цих хвиль від алтаїд у внутрішні регіони кратону. Кряжова смуга, розташована у південній частині кратону, теж інтерпетувалася як результат еволюції алтаїд, гороутворюючі хвилі від яких поширювалися з півдня [29]. Саме Е. Зюсс у своїй праці «Face of the Earth» (1904) [17] вперше назвав межі смуги зародкових кряжів «лініями Карпінського».

У пояснювальному тексті до цієї карти О.П. Карпінський аналізує «уральський» (субмеридіональний), «азійський» (захід-північно-західний), «кімерійський» (субширотний) напрямки складчастості та зв'язки між ними, що проявляються у формуванні платформних дислокацій різних напрямків простягання. Цей аналіз, у першу чергу, спирається на матеріали багатьох тогочасних регіональних досліджень геологічної будови Східно-Європейської платформи. Так, наприклад, межі Українського кристалічного щита (Подільсько-Азовського горсту в тексті О. П. Карпінського) зображені за даними В. Д. Ласкарева (роботи 1905-1914 рр.) з урахуванням досліджень В. Тейсейра. Також були використані матеріали роботи Д. М. Соболева «Об общем характере тектоники Келецко-Сандомирского кряжа», опублікованої у Варшаві 1910 року.

На цій же тектонічній карті (див. рис. 3) кряжова смуга представлена у вигляді низки окремих дислокацій. Таке її зображення, на наш погляд, є більш вдалим і добре підкреслює концентрацію дислокацій та їх напрямок простягання та всієї смуги в цілому. Просторове положення останньої в межах території України дещо відрізняється

від варіанту статті 1883 року. Так, північна межа проводиться північніше – по відрогам Воронежського кристалічного масиву, виходах гіпсових порід на Волині, Біловезькій Пущі (Білорусь) до м. Іновроцлав (Польща). Південна межа проводиться по Донецькому кряжу, Канівських дислокаціях, виходах волинських базальтів, Повчанській височині до Келецько-Сандомирського кряжу та далі до Домбровського кам'яновугільного басейну. На схід від Донецького кряжу смуга продовжується дислокацією Чолон-Хамура (південне закінчення височини Єргені), хребтами Султануїздаг та Букантау у Приаральській низовині (Узбекистан) та хребтами Каратау (Казахстан) та Нурутау (Узбекистан).

У тій же збірці «Особенности геологического прошлого Европейской России» були опубліковані примітки та доповнення до статті «Замечания о характере дислокаций пород в южной половине Европейской России», в яких О.П. Карпінський, вивчивши найсучасніші на той період матеріали робіт різних геологів, пояснює свої міркування щодо включення до кряжової смуги низки «нових» об'єктів, зокрема: Повчанської височини на Волині (В. Д. Ласкарев), виходів ефузивних порід поблизу Луцька (П. А. Тутковський), гори Півихи (М. О. Соколов), дислокацій між Салом і Маничем (В. В. Богачев) та на півдні височини Єргені (І. В. Мушкетов), виходами дислокованих порід у місцевості Карашунгул (О.М. Замятин, С. М. Нікітін).

Важливо, що у цих доповненнях до статті, О.П. Карпінський посилається на Е. Зюсса, який називає межі кряжової смуги «лініями Карпінського». Відтак, у 1919 році поняття про лінії Карпінського вперше з'являється у російськомовній літературі.

О. П. Карпінський не розглядав детально механізми кряжоутворюючого процесу та історію формування виділеної ним кряжової

смуги, але у його роботах зустрічаються цікаві спостереження, наприклад, щодо рівномірності відстаней між об'єктами, своєрідної еквідистантності, що згодом було підтверджено теоретичними положеннями лінеamentної тектоніки. Так, він звернув увагу на те, що між явними дислокаціями Келецько-Сандомирського кряжу та Канівським горами відстань становить 600 км, а віднесена дещо пізніше до цієї смуги Повчанська височина ділить її майже навпіл.

Висновок. Отже, кряжову смугу чи Польсько-Мангизлацьку дислокацію обмежують «лінії Карпінського», названі так Е. Зюссом. До її складу входять окремі структури, серед яких є і різночасові деформації осадового покриву, виходи на поверхню порід фундаменту, і прояви платформного ефузивного магматизму. Усі вони, як і сама кряжова смуга, об'єднані загальним напрямком захід-північно-західного простягання. Як видно з

наведених вище карт, сам О.П. Карпінський дав декілька варіантів щодо розмірів та складу цієї смуги. Відсутність чіткої авторської географічної прив'язки призвела до деяких розбіжностей при аналізі ліній Карпінського у подальших дослідженнях. Окрім того, термін «лінії Карпінського» використовувався для позначення і деяких інших дислокацій Східно-Європейської платформи, показаних на тектонічних картах О. П. Карпінського, що також внесло певні розбіжності у трактування даного терміну.

Неоднозначність поглядів щодо походження, неоднорідність щодо орографічного прояву, гетерохронність формування як окремих частин, так і всієї кряжової смуги викликали та продовжують викликати досі чималий інтерес у дослідників та спонукають до подальшого вивчення її прояву у геологічній будові, рельєфі та ландшафтних особливостях території Європи та Азії.

Список літератури

1. Айзберг Р. Е. Сарматско-Туранский линеамент земной коры / Айзберг Р. Е., Гарецкий Р. Г., Синичка А. М. // Проблемы теоретической и региональной тектоники. - М., 1971. - С. 41-51.
2. Айзберг Р. Е. Граница раздела Мохоровичича в структурах Припятского авлакогена / Айзберг Р. Е., Старчик Т. А. // Геологическая история, возможные механизмы и проблемы формирования впадин с субокеанической и аномально тонкой корой в провинциях с континентальной корой. Матер-лы совещ (Москва, 2013). - М., 2013. - С. 3-6.
3. Афанасьев Г. В. Линеамент Карпинского: новый взгляд на историю развития и особенности минерализации / Г. В. Афанасьев // Региональная геология и минерализация. - 1997. - № 7. - С. 58-70.
4. Афанасьев Г. В. Урановые провинции мира / Афанасьев Г. В., Миронов Ю. Б., Пинский Э. М. // Региональная геология и металлогения. - 2014. - №58. - С. 91-99.
5. Баранова Е. П. Структура нижней коры в районе вала Карпинского / Баранова Е. П., Павленкова Н. И. // Физика Земли. - 2003. - № 6. - С. 76-84.
6. Результаты магнитотеллурических исследований кряжа Карпинского / Берзин Р. Г., Филин С. И., Бубнов В. П. и др. - 2003. - 4 с. [Электронный ресурс] - Режим доступа: www.nw-geophysics.ru/ - Назва з екрану.
7. Буш В. А. Системы трансконтинентальных линеаментов Евразии / В. А. Буш // Геотектоника. - 1983. - № 3. - С. 15-31.
8. Строение кряжа Карпинского / Волож Ю. А., Антипов М. П., Леонов Ю. Г., и др. // Геотектоника. - 1989. - Т. 1. - С. 28-43.
9. Палеозойское основание (фундамент) кряжа Карпинского - новое направление нефтегазопромысловых работ в Европейской части юга России (Республика Калмыкия) / Жингель В. А., Бембеев А. В., Бембеев Б. Э. и др. // Вестник РАН. - 2011. - № 4. - С. 29-37.
10. Казьмин В. Г. Роль поперечных сдвигов в структуре кряжа Карпинского и проблема их кинематики / Казьмин В. Г., Буш В. А., Лобковский Л. И. // Геотектоника. - 2008. - № 3. - С. 18-29.
11. Карпинский А. П. Замечания о характере дислокаций пород в южной половине Европейской России / А. П. Карпинский // Горный журнал. - 1883. - № 3. - С. 434-445.
12. Карпинский А. П. Общий характер колебаний земной коры в пределах Европейской России / А. П. Карпинский // Изв. РАН. - 1894. - Т. 1.
13. Карпинский А. П. Очерки геологического прошлого Европейской России (статьи 1883-1894 гг. с дополнительными примечаниями) / А. П. Карпинский. - Пг. : Природа, 1919. - 148 с.
14. Кац Я. Г. Основы линеаментной тектоники / Кац Я. Г., Полетаев А. И., Румянцева Э. Ф. - М. : Недра, 1986. - 140 с.
15. Лепігов Г. Нафта лінеаменту Карпінського (деякі аспекти абіогенного генезису вуглеводнів) / Г. Лепігов, В. Гулій // Геолог України. - 2009. - №4. - С. 93-98.
16. Магидович И. П. Линеаменты Европы и Азии / Магидович И. П., Магидович В. И. // Очерки по истории географических открытий : в 5 т. - Т. 5 : 1917-1985 гг. - М. : Просвещение, 1986. - 223 с.
17. Натальин Б. А. Эдуард Зюсс и российские геологи / Б. А. Натальин // Геодинамика и тектонофизика. - 2011. - № 2. - С. 289-323.
18. Озерова Н. А. Ртутоносность газовых месторождений Кавказской части линеамента Карпинского / Н. А. Озерова // Дегазация Земли: геодинамика, геофлюиды, нефть, газ и их параметры: материалы Всерос. конф. (22-25 апр. 2008 г., Москва). - М. : Геос, 2008. - С. 370-374.
19. Осроухов С. Б. Роль кряжа Карпинского в формировании залежей углеводородов в акватории Каспийского моря / Осроухов С. Б., Крашакова А. В., Бочкарев В. А. // Вестник Волгоградского гос. ун-та. Сер. 10., Иннов. деят. - 2012. - Вып. 7. - С. 110-112.
20. Панов Б. С. Линеамент Карпинского и его минерализация / Б. С. Панов // Наук. праці Донецького нац. тех. ун-ту.

Сер. Гірничо-геологічна. – 2008. – Вип. 8 (136). – С. 6-13. **21. Пыхалов В. В.** Новые данные о геодинамических особенностях формирования кряжа Карпинского / В.В. Пыхалов // Вестник АГТУ. – 2008. – № 6(47). **22. Савко А. Д.** Историко-минералогический анализ распределения аномальных концентраций ртути в земной коре / А. Д. Савко, Л. Т. Шевырев // Мінеральні ресурси України. – 2013. – С. 15-21. **23. Соболев Д. Н.** О закономерностях геологического строения и распределения недровых богатств Амадоцийского (Большого Донецкого) бассейна и о линиях Карпинского / Д. Н. Соболев. – Харьков, 1938. – 28 с. **24.** Тектоника южного обрамления Восточно-Европейской платформы (объяснительная записка к тектонической карте Черноморско-Каспийского региона) / ред. Хаина В. Е., Попкова В. И. – Краснодар, 2009. – 213 с. **25. Ткаченко О. С.** "Изумрудная скрижаль" планеты Земля / О.С. Ткаченко [Электронный ресурс] – Режим доступа: // <http://www.fund-intent.ru/Article/Show/616> – Назва з екрану. **26. Хаин В. Е.** Структурный план Скифской платформы / В. Е. Хаин // Тектоника континентов и океанов. – М. : Научный мир, 2001. – С. 142-147. **27. Чебаненко І. І.** Розломна тектоніка України / І. І. Чебаненко. – К. : Наук. думка, 1966. – 160 с. **28. Шемпелев А. Г.** Глубинное строение кряжа Карпинского / А. Г. Шемпелев // Проблемы геологии, полезных ископаемых и экологии Юга России и Кавказа : Материалы 4й Международной науч. конф. (Новочеркасск, 4-6 февр. 2004. Т. 1. Актуальные проблемы геологического изучения южного региона. – Новочеркасск: ТЕМП, 2004. – С. 117-120. **29. Suess E.** The Face of the Earth – Oxford: Clarendon Press, 1904. – V. I. – 604 p.

Бортник С.Ю., Ковтонюк О.В., Погорільчук Н.М. До історії дослідження лінеamentу Карпінського. Кряжова смуга Карпінського. У контексті невизначеності трактування поняття «лінії Карпінського» в сучасних наукових публікаціях в даній статті проаналізовані авторські матеріали О.П. Карпінського щодо виділення кряжової Польсько-Мангизлацької смуги дислокацій. З'ясовано, що лініями Карпінського певний час називали й інші дислокації Східно-Європейської платформи, що внесло певні розбіжності у трактування даного поняття.

Ключові слова: кряжова смуга, кряжоутворюючий процес, лінії Карпінського.

Bortnyk S., Kovtonyuk O., Pogorilchuk N. To the history of the Karpinski lineaments research. Karpinski edge band. This issue begins a series of articles devoted to the analysis of historical stages of research, scientific ideas about the origin, direction and geomorphological study of the structure, the existence of which was provided by A. Karpinski. Since the maps and publications were made at different time periods and different "reading" of the facility were appeared, there is a need to turn to sources where was the first mention of the existence such kind edge strip and by its geographical surveys.

In scientific publications related to the analysis of the geological structure and topography of Europe, the southern part of the East European and Scythian platforms are mentioned various objects whose names associated with the name of Russian geologist A. Karpinski. There are - wall, edge, line, Karpinski lines and lineaments. In the context of the morphostructural analysis in Europe appears the question of their correlation: 1) the concept-synonyms which are used to refer to the same object; 2) a variety of the the same object; 3) is fundamentally different objects; 4) it is a different aspect of one object (tectonic, geological, geomorphological)?

It was found that edge strip (Polish-Manhyshlatsky deployment) limited by the "Karpinski lines" named by E. Suess. It consists of separate structures, among some of whom are deployment sedimentary cover of different time periods, and exits to the surface of the basement rocks and effusive magmatism platform signs. All of them, as edge strip united by general west-northwest direction. Northern and southern boundaries of this band have no clear geographical reference that led further research to some differences in their understanding. In issues, A. Karpinski by himself had repeatedly refined and revised length of the edge strip, its structural elements, the northern and southern boundaries.

In addition, the term "Karpinski line" later was used to refer some other afterarchean dislocations, placed on tectonic maps, what increased the confusion in the interpretation of the term.

Keywords: edge band, process which forms edges, Karpinski line.

Бортник С.Ю., Ковтонюк О.В., Погорільчук Н.М. К истории исследования линеамента Карпинского. Кряжевая полоса Карпинского. В контексте неопределенности трактовки понятия «линии Карпинского» в современных научных публикациях в данной статье проанализированы авторские материалы А. П. Карпинского относительно выделенной им кряжевой Польско-Мангизлацкой полосы дислокаций. Установлено, что линиями Карпинского также называли и другие дислокации Восточно-Европейской платформы, что внесло определенное разночтение этого понятия.

Ключевые слова: кряжевая полоса, кряжеобразующий процесс, линии Карпинского.

Надійшла до редколегії 05.10.2016